

دارالفنون

ادبیات و فلسفہ و اجتماعیات و تاریخ و جغرافیہ و ادبیات

فلسفہ ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیہ ، ادبیات

ایکی آبدہ بر نشر اول نور

مندرجات :

عثمانی دارالفنونی	[محمد علی عینی]
مساعی لسانیہ	[جناب شہاب الدین]
لسان نظمہ اشکال و افکار	[علی اکرم]
آخہ منیدلر تاریخنہ عائد تدقیقات	[لہمان ہاوپت]
لسان ویازی	[غ . برغشترہ سہر]
مصرودہ یازلمش تورکنجہ کتاب	[نجیب عاصم]
« غوتہ » یہ دائر	[عشاقی زادہ : خالد ضیا]

ترجمہ قسمی

فلسفہ بر علمیدر ؟	[احمد نعیم]
صناعتک بر تعریفی	[وحید]
کتابیات تحلیلاری		

استانبول — مطبعہ عامرہ

۱۳۳۲ — ۱۳۳۴



لسان نظمده اشكال و افكار

- ۱ -

شكل و ادانك فكر و معنى ايله كمال توافقي هر شاعر كاك بويوك امليدر . اشكال اولمادن ابداع افكار قابل اوله مایه جغه نظراً شكل و فكري يکوجود عد ایدن حکمت بديع علماسی تسلطن اشكال آلتنده ازیش قالمش بويوك شاعر لرك ممرارت روحنی بلکهده کنديلری قادر حس ایتشلردر .

عبدالحق حامد « اك كوزهل، اك بويوك، اك دوغرو شعر بر حقيقت مدهشه نك تضیيقی آلتنده هیچ بر شی سویلیه مه مکدر ؛ مقبر ایسه خطابت ایدييور . انسان بعض کره خاطرینه کلن بر خیالی طانیه ماز ، او قادر کوزه لدر ؛ ذهنتدن اوچان بر فکره یتیشه مزه ، او قادر یوکسکدر ؛ قلبنده دوغان بر حسی بوله ماز ، او قادر دریندر ! بو عجز ايله بر فریاد قوپاریر یاخود پک قارانلق بر شی سویلر یاخود هیچ بر شی سویلیه مزده قلمنی ایغنك آلتنه آلوب ازهر ، بونلر شعردر « سوزلریله فریاد ایدر کن او بويوك وجدانه صیغه مایان فیضان الهاماتی تصویر ایتدیکی قادارده تحکم اشکالی ا کلامش اولویور ! لسان نثرک فضای بی انتهاینده بیله حکمران اولان سلطنت شکلیه ، لسان نظمده مدهش بر قدرت استبداد ايله تجلی ایدر . چونکه نظمک حدودی نامتناهیلك ایچنده محدوددر . انسانیت قادار قدیم اولان شعرده سلطنت شکلیه ، طبع بشر قادار قدیم اولدیغی ایچوندر که عالمك اك بويوك شاعر لری عیناً تورکلرك اك بويوك شاعری کیی تحکم اشكال آلتنده ایکیوب دور مشلردر .

فقط :

چو جو قلقدن نیچون دور ایلسون انسانی استعداد
اگر هر مطلبك تحصیلنه فریاد لازمه

بیتنك حکمت بلیغانه سی شاعر لرك روح ملهمنده انکشاف ایتدیکی ایچون اونلر
بشرك عجزندن آجی آجی فریاد ایتمکه برابر استبداد اشکالدن قورتولمق ایچون بويوك

انقلاب و وجوده کتیرمکدن خالی قالمادقلری کیمی هر دورۀ انقلابیه ده حریته دوغرو ترقی مقصدیه کوچوک کوچوک، کیزلی کیزلی همتلر صرفندن ده کری دورمامشردر .

ایشته بز لسان نظممیزک ادوار مخصوصه سنده سلطنت شکلیه و فکریه نیک بر بریله ناصل امتزاج یا خود بر برینه ناصل انقیاد ایتدی کیرینه دائر بر فکر و یرمک ایچون بر قاچ مقاله یازمق ایستیورز. شکل و ادایی رام ایتک املیه ناظم لک صرف ایتدیکی کوچوک همتلری، او متواضع و مخفی تشبثلری ده صیراسی کلدکجه موضوع بحث ایده جکزر .

تاریخ ادبیاتمیزده لسان نظم اوچ بویوک انقلاب عرض ایده ر : باقی ، عبدالحق مامر ، نویسی فکر دورلری . بو مقاله یی باقینک لسانه حصر ایده جکزر .

ضیا پاشانک بحق « مجدد نخستین » عد ایتدیکی او بویوک شاعر ادبیات تصنیفیه نیک *Littérature classique* ایراندن منتقل اشکال نظمینی تماماً قبول ایتمش و فقط او شکل لک تحت تضییقنده شعر یازارکن تورکجه نیک طبیعت اصلیه سنی، لسانمیزک استقلالنی زمانه کوره فوق العاده بر موفقیتله محافظه ایتکه مقتدر اولمشدر . باقینک ظهورندن اول حتی اونک زماننده وداها صوکر لسان نظمده تورکجه کله لرمیات مهمله دن عد ایدیلهرک چندره لر، بوجورغاتلر ایله اوزادیلیر ، ازیلیر، قیریلیر ایدی . باقی کندی لساننک کله لرینه حرمت کوسترمش ، اوزان عروضیه نیک اجباریله الفاظ لسانی تغیراته اوغرا نمقدن ممکن مرتبه اجتناب ایتمشدر . ممکن مرتبه دیورز ، چونکه باقینک لسان نظمینی ده بحق مصفا دکیلدر؛ لکن زمانه کوره فوق العاده تمیزدر . بر طرفدن قدیم اشکال نظمک تحت تضییقنده قالان دیگر جهتن کندی لسانی تمیز یازمق اندیشه سیله چیرپینان بو استاد نظمک احراز ایتدیکی موفقیات صنعتکارانه ایله دوشدیکی درکات محکومیتی شعر لرنده تدقیق ایده بیلیرز؛ مشهور مرثیه سنی آله م :

سلطان سلیمان ارتحال ایدیور ؛ باقینک یوره کی اسلامیتک بومصیبتیه صیزلایور ، صیزلایور ؛ دویدیغی آجیلر قلبه صیغه مایور . روحنک فریادلری دور سلیماننک ولوله فتوحاتی قادر بلند آهنگ بر شعر نفیسک شلاله بیانندن دویوله جق ؛ بویوک شاعر بویوک پادشاهه ، عالی وجدانلی مسلمان « شاه قضاوانه » اغلایه جق ! او زمان مرثیه نیک « شکل مخصوص و معنی » باقییه اک موافق ، اک طبیعی اوله رق عرض وجود ایدیور : عثمانلی و ایران پای تختلری اره سنده تأسس ایده ن مناسبات سلطان سلیمان عصرنده اک یوکسک

درجه سنه واصل اولمش ، ايرانك آثار ادبيه سی تورکستانه عادتاً اوچوب کلیور . باقی محتشم کاشانینک مرثیه سنی مطلقاً کورمشدر ؛ اغلب احتمالاته کوره بوشعر کندیسنه مشق تقلید اولویور . سیدالشهدا ایچون یازلمش اولان او مرثیه نك نظیره سی میدان جهادده ترك حیات ایدهن « هم غازی هم شهید » پادشاهه شایان دیکلمیدر ؛ ایشته باقی بویله دوشونیور و مرثیه سنی عیناً محتشمک مرثیه سی کیبی ، اووزن ایله بر ترکیب بند اوله رق یازیور .

اعصار تاریخک پرده اسرارندن ماضی یه ارجاع نظر ایله بویله بر نتیجه یه واصل اولوبده مرثیه بی تدقیقه باشلارسه ق برنجی بند اول امرده حیرتمزی موجب اولور :

ای پای بنه دامکه قید نام وننک
تاکی هوای مشغله دهر بی درنک
آک اول کونی که آخر اولوب نوبهار عمر
برک خزانه دونسه کرک روی لاله رنک
آخر مکانک اولسه کرک جرعه کیبی خاک
دوران الندن ایرسه کرک جام عیشه سنک
انسان اودرکه آینه وش قلبی صاف اوله
سینه کده نیلر آدم ایسه کینه پلنک
عبرت کوزنده نیجه یه دک غفلت اوینخوسی
یتزمی سا که واقعه شاه شیر جنک
اول شهبوار ملک سعادت که رخشنه
جولان دمنده عرصه عالم کلوردی تنک
باش ا کدی آب تیغنه کفار انکروس
شمشیری جوهرینی پسند ایلدی نرنک
یوز ییره قویدی لطفکله کلبرک تر کیبی
صندوقه صالیدی خازن دوران کهر کیبی

عجبا شاعر بوقادارتنک بر قافیه بی نه دن دولایی اختیار ایتمش ؛ واقعا تصنیفونک مسلك مختارینه کوره کمال صنعت سهولتده دکیل ، صعوبتده تجلی ایدهر ؛ هله شرق تصنیفونی صنعتی عادتاً تصنع عد ایتمشلردر . مع مافیله بویله یوره کدن قوپمش تعیرینه ماصدق اوله جق آثار حسیه ده مسلك قدیمک شکلپرستکی لسان قلبی تحکم قطعی آلتنه آله مامشدر . قدما - هیچ شبهه ایدیله من - کندیلرینک بکنمدکلری اثرلرده صمیمی ایدیلر . ذاتاً سکنز

بندك بر مرثیه ده شو برنجی بنده اولدیغی کبی مشکل قافیه لر اختیارینه امکان ده یوقدره .
« مقراض » یا خود « داغ » کله لر یله قافیه تشکیل اتمک اوزره نهایت بر غزل یازیله بیلیر .
ایشته باقی ده مرثیه سنک دیکر بندلرینی قولایجه قافیه لرله یازمش ؛ او حالدده برنجی بند
ایچون ده داها سهیل بر قافیه اتخاب ایده بیلیردی . خایر ، شاعرک بو قافیه پی اختیار ایتسی
ضروری ایدی :

سلطان سلیمان مرثیه یازمغی دوشونن باقینک فکری دکیل ، وجدانیدر ! او عالی
وجدان اسلامیت ، جهان قادار بویوک پادشاهک ظفر میداننده شمشیر تابدارندن
دو کدیکی صوک قطرات خونه بورونه رک غروب ایتدیکنی کوردیکی آنده اوسیف بارع
قدرتک آسمانلری ده لیک ده شیک ایده رک پرده ابدیتپناهه نقش ایتمش اولدیغی کوا کب
عظمت واجلالی ده برابر کورویور ، عصر سلیمانینک بوتون علویاتیله ملهم اولویور ، بوتون
او خوارق موفقیات پی بریت ولوله داره صیقشدیر ییورده :

باش ا کدی آب تیغنه کفار انکروس
شمشیری جوهرینی پسند ایلدی نرنک

دیور ! برنجی بندک قافیه سنی شاعره ضروری اوله رق قبول ایتدیره ن بو الهام
وجدانیدر ؛ مفکره نک وظیفه سی بوندن صو کرا باشلار : محتشم کاشانینک مرثیه سی کبی
بند بند بر نظم یازیله جق و بوبندلرک برنده « فرنک » کله سنه یدی قافیه بولونه جق . ایشته
صنعتکارک سلطنت شکلیه التنده شخصیت و ممتازیتنی محافظه ایده بیلیمک ایچون ناصل
چالیشدیغنی بو بیته علاوه ایدیلن ابیاتک تدقیقه ا کلا یه بیلیرز ، باقی بندک « شاه بیتنی »
ملهم اوله رق دکیل ، برسلسله محاکمه نتیجه سنده سویلمش کورونمک ایستیور ، اسکی بر حکمتی
یکی سوزلرله تکراره باشلایور : « ای آلایشه مبتلا ، دنیا یه مفتون غافل انسان عبرت
کوزنده غفلت او یقوسی نه زمانه قادار سوره جک ؛ سکا پادشاهک واقعه ارتحالی یتیشمز می ؟
او پادشاه که رخس اجلالنه عرصه عالم تنک کلیردی ؛ او پادشاه که :

باش ا کدی آب تیغنه کفار انکروس
شمشیری جوهرینی پسند ایلدی فرنک

شیمدی کلبرک ترکیبی یوزینی ره قویمشدر « دیور . بوسلسله محاکمه اوزمانک صورت
تفکرینه نه قادار موافق ایسه سلسله پی تشکیل ایدن هر بیت ده او قادار کوزله لر ؛ دیمک

شاعر سلطنت شكليه نك تحت قهرنده از يلوب قالماش، بالعكس اوسلطنته كندى شخصيتى
اراسنده شايان نظر بر موازنت تاسيسنه موفق اولمش .
مرثيه نك ايكنجى بندنده :

بر لطفى چوق مروتى چوق پادشاه ايدى

مصراعى كورولور كه الطاف شاهنشاهه مستغرق اولان شاعر ك قلب منته ملهم اولمشدر؛
ايسته ايكنجى بندك سبب نظمى ده بومصراعدر. قافيه داها مساعد اولمقله برابر بوايكنجى
بند برنجيسى قادر كوزهل اوله مامش. چونكه بندك سبب ترتيبى اولان مصراع ، برنجى
بندده فكر حاكم بولونان بيت كيبى ، سلطان سليمانك خوارق افعاله تعلق ايتيور، انجاق
معالى خصاله عائد بولونيور . شيمدى ترم ايدن وجدان عصر دكيل ، جان شاعر در .
مع مافيه باقى بوبندده دخی تحكم شكلى التنده از يلوب قالماشدر .

اوچونجى ، دوردنجى بندلرده شاعر شكلك تغلبه انقياد ايدويوريور . چونكه
آرتيق نوحه كرلك ايديله جقدر ؛ هر مرثيه ده اغلامق واغلامقده شرق تصنيفوننك
بالاتفاق قبول ايتديكلى « افكار معينه » دندر . نوحه كرلك وظيفه سى اولدقجه مؤثر
خصوصيله مبالغه كار برلسان ايله ايفا اولونه بيليرسه اوليرر . ايسته باقى نوحه كرلكنى غايت
مساعد قافيه لى ايكي بند ايله ياپيور ؛ شاعر ك شكل ايله مصارعه سى بوبندلرده غير محسوس
كيدر . بشنجى بندك شكلى ينه ملهم بر بيت تقرر ايتديريور :

كون دوغدى شاه عالم اويانازمى خوابدن

ايتزمى جلوه خيمه كردون طنابدن

بو بيت هر صباح شهر يار خورشيد افسرىنى مشرق آمالنده كورمكه آلمش اولان
عثمانلى اردوسنك ، بركون اوديدار عظمت واجلالدن محروم قالنجه ، يوره كندن قوپان
فرياد جانخراشدر كه تا (سكتوار) قلعه سى جوارندن باقيناك قلبكاهنه انعكاس ايدويور ؛
شاعر البته بوشاه بيتندن ده بر بند چيقاره جقدر .

« اب » قافيه سى « نك » قافيه سى قادر تنك اولماقله برابر ينه مشكل ؛ عجا بندك
سراپا كوزهل اوله مامسى بوندنمى نشأت ايدويور ؛ ناصل اولويورده بو قادر صميمى بر
بيتك الهام ايتديكى پارچه ده :

طفل سرشکی یرلره کچسون دعام اودر
هر کیم غمکدن اغلامایه شیخ وشابدن

بیتی کبی صنعت او یونجاقلری ؟

یانسون یاقلسون آتش هجرکه آفتاب
دردکله قاره چوللره کیرسون حجابدن

بیتی کبی مبالغه قیرینتیلری بولویوروز؟ صانیرم که شو یولده بر محاکمه یوروشمک قابل اولور؛
بندک اوچ بیتنی اوقویه لم :

کون دوغدی شاه عالم اویانمازی خواندن
قیلمازی جلوه خیمه کردون طنابدن
یولارده قالدی کوزلریمز کلمدی خبر
خاک جناب سده دولتمآبدن
رنک عذاری کیتدی یاتور کندی خشک لب
شول کل کبی که آیری دوشوبدر کلابدن

بو نه قادار صمیمیتدر ؟ عجبا شاه سکندر افسرودارا سپاهدن ، فرید عصر اولان
سلطان سلیماندن - ولو اونک نعشی تصویر ایدیلسین - بوقادار ساده بر لسان ایله بحث
ایتمک ؛ اونی بویله صمیمی ، قلبی بر لوحه شعر ایچنده کوسترمک شان عظمت واقبالنه
موافق دوشرمی ؟ بوسوزلر کوچوک ، پک کوچوک قالمایورمی ؟ شیمدی زماننک کتله
اباطیلی آلتنده ازیلوب قالان روح شاعر چیرنمغه باشلایور ، انسانلقدن مداحلغه رجوع
مجبوریتنی حس ایدیور . آرتیق شکل وادا ایله مجازلهیه حاجت یوق ، مبالغه لر ایچون
مناسب قافیه لر بولونه رق بند اتمام ایدیلیور :

کاهی حجاب ابره کیرر خسروا فلک
یاد ایله کجه لطفنی ترلر حجابدن
طفل سرشکی یرلره کچسون دعام اودر
هر کیم غمکدن اغلامایه شیخ وشابدن
یانسون یاقلسون آتش هجرکه آفتاب
دردکله قاره چوللره کیرسون سحابدن

ياد ايلسون هنرلرني قانلر اغلاسون
 تيغك بويجه قاره يه باتسون قرابدن
 درد غمكله چاك كريبان ايدوب قلم
 پيراهيني پاره لسون عضه دن علم

آلتنجي بنده كلنججه : مرثيه نك اك كوزل پارچه سي بودر . چونكه باقينك روح پاك
 اسلاميتدن برغلغله تكيير كيبي انعكاس ايدن :

آلك هزار بتكده يي مسجد ايلك
 ناقوس يرلرنده اوقوتك اذانلري
 بيتي بوبندك سبب سنوحى اولمشدر . قافيه غايت مساعد؛ شاعر بوپارچه سنى يازاركن
 شكل وادا اونك فرمان الهامنه تيتريه تيتريه انقياد ايدپيور :

تيغك ايجوردى دشمنه زخم سنانلري
 بحث ايتمز اولدى كيمسه كسيلى زبانلري
 كوردى نهال سروسر افراز نيزه كي
 سر كشلك آدين آكادى برداخى بانلري
 هر قنده باصسه پاي سمنك نثار ايجون
 خانلر يولنده جمله روان ايتدى جانلري
 دشت فناده مرغ هوا طوتمبور قوناق
 تيغك خدا يولنده سبيل ايتدى قانلري
 شمشير كيبي روى زمينه طرف طرف
 صالديك ده مير قوشاقي جهان پهوانلري
 آلك هزار بتكده يي مسجد ايلك
 ناقوس يرلرنده اوقوتك اذانلري
 آخر چالندى كوس رحيل ايتك ارتحال
 اول قوناغك اولدى جنان بوستانلري
 منت خداه ايكي جهانده قلوب سعيد
 نام شريفك ايلدى هم غازى هم شهيد

مرثيه ده دست زمانك ياپشديردىغى برر رقعته سياه اولان صوك ايكي بندي موضوع
 بحث ايتيه جكم .

باقینک برقاچ غزلی ده تدقیق ایده لم؛ اول امرده وزنلری نظر اعتباره آله جغز؛

دیوان ایده ر وقت سحر نوروز سلطانی مکر
 دوران افقده کوستیر تخت زمرد تاج زر
 عالم مزین پرتو خووشید عالم تاب ایله
 نطع سراسر صالدیلر روی زمینه سر بسر
 فصل شتاده بیضه سیمین ایدی کوی زمین
 آلدی قانادی آلتنه سیمرخ زرین بال و پر
 خواب عدمدن دیده از هاری بیدار ایله
 تحریک باد صجدم آوازه مرغ سحر
 سلطان مراد تاجور فرمان روای بحر و بر
 صاحبقران دادگر شاهنشاه عالی نظر
 دستان سرای مدحتی شاه طربدر نغمه ساز
 طاوس بخت دولتی بام فلکده جلوه کر
 باقی نثار مقدم سلطان عالیشان ایچون
 دستنده شاخ کل طوتار لعین طبق لوء لوء تری

بونظمده وزن ایله افاده طبعیه نك مبارزه سی عیاناً کورونیور: هر مصراعی دورت
 « مستفعلن » ایله یازمنی قبول ایتیش اولان شاعر دائماً تقطیع تامه رعایت ایده بیلیمش
 اولسه یدی وزنك آهنگ حقیقیسنی محافظه ایتیش اوله جقدی؛ لکن اوزمانده غرائب
 افاداته دوشمنی ضروری ایدی. تقطیع تامه رعایت اولونه رق بو غزلك هانکی مصراعی
 بویله طبعی بر طرز بیان ایله یازیله بیلیر؛ اشعار فارسیده تقطیع تامه نه قادر رعایت
 اولونه بیلیمش؛ باقی استادلرندن داهاز یاده پرستشکار آهنگ اوله جق دکیل آ، ایشته اوده
 تقطیع ناقصه بول بول جواز ویریور. غزلنده شکلاً احرازینه چالیشدیغی موفقیت کله لری
 آیریرکن آهنگ نظمی زیر وزیر ایتمه مکدر؛ بو مقصد صنعتکارانه یه واصل اولدیغی ده انکار
 ایدیله من: ایشته شویدی بیتك تقطیع لری اك زیاده ممدود هجالره برده ترکیب کسره لرینه
 اصابت ایتیش. آرتیق « افقده »، « زمرد »، « مزین »، « قانادی » کیبی برقاچ کله پی
 ایکی یه آیره رق او قومق مخل آهنگ عد ایدیله من.

ازلدن جام عشقک بنده فرمانی یز جانا
 محبت ملککک سلطان عالیشانی یز جانا
 سحاب لطفکک آبن تشنه دللردن دریغ ایتمه

بودشك باغرى يانمش لاله نعمانى يز جانا
 زمانه بزده كوهر سزديكچون دلخراش ايلر
 انكچون باغريمز خوندر معارف كانى يز جانا
 مكدر قيلمسون كرد كدورت چشمه جاني
 بيلورسك آب روى ملكت عثمانى يز جانا
 جهانى جام نظم شعر باقى كيبى دور ايلر
 بو بزمك شمدى بزده جامى دورانى يز جانا

زمانك تلقيات بديعيه سنه موافق ، بويوك برشاعرك ديواننده برنجى غزل اولمغه
 شايان برشعر . بوغزل عجبنا ناصل يازلمش ؟ مطلع بيتى سؤاله قطعياً جواب ويريبور .
 باقى مطلعنى يازه بيلمك ايچون خيلى دوشونمشدر . بوبيت فصاحت وبلاغتده بركوهر
 يكتا ، عشق حقيقى ايچون برمظهر نوين انجلا اوله جق . بويوك شاعر لر برنجى غزل لر ينك
 مطلعنى هر زمان كوزهل يازمازلمى ؟

قد انارالعشق للعشاق منهاج الهدى

سالك راه حقيقت عشقه ايلر اقتدا

- فضولى -

شاه عشقم عالم معنى مسلمدر بكا

سرنكون پيمانه جم تاج ادهمدر بكا

- نفى -

عجزدر مملكش ادراك ماهيت بكا

رهناى جاده تحقيقدر حيرت بكا

- سامى -

باقينك مطلعى شو اوچ مطلعك هيچ برندن اشاغى دكيل ، بلكه هپسندن كوزهل ، لكن
 بومطلعدن برغزل چيقارمق ايچون شاعر ناصل چاليشمش ؟ مطلعده فضله ، اكسيك بر
 كله يوق ، غزلك ديكر بيتلرى ده بويله يازيله بيليرمى ؟ بوكا احتمال ويريله مز : لسان نظمه
 ايجاز قادار اطنابك ده جارى اولديغى معلومدر . دورت « مفاعيلن » ايله مصراعلر تشكيلى
 ايچون شاعر هر حالده اطنابلره دوشه جكدر . برشاعرك بويوكلكى لسان نظمنده اختيار
 ايتديكى اطنابلره تقدير ايديله بيلير دنيلسه ياكش بر فكر بيان ايدلمش اولماز . هانكى لسانده
 يازلمش اولورسه اولسون آثار مخلده دن عد اولونان شعرلرده شكل وادانك معنياه تحمیل
 ايتديكى اطنابلره غایت كوزهل نمونه لر بولونور؛ بوغزلده ده اونمونه لرى كوروروز: ايكنجى

پیتده کی « تشنه دلر » ، « باغری یانمش » ؛ اوچنجی پیتده کی « معارف کانی » سوزلری ؛
دوردنجی و بشنجی پیتلرکده برنجی مصراعلری هپ افکار اصلیه یه علاوه اولونمش افکار
تالیه درکه وزن و آهنگک اجباریه یازیلدیغندن اشتباه اولونه ماز، فقط بو علاوه لریک معناره
روح ثانی افاضه ایتدیکی ده در حال تسلیم ایدیلیر .

یوزک شمس ضحی روز وصالک عید اضحادر
جالکدن مزین هر طرف عالم تماشادر
حرمدن نعره لیک لیک ایردی افلاکه
سرکویکده کویا ناله عشاق شیدادر
کوکل خاک حریم آستانک ارزو ایلر
درون دله نیت آب زمزمندن مصفادر
جناب حضرته یوز طوت کیم اولدر قبله عارف
سجودکدن غرض زیرا رضای رب اعلادر
ایرشسون کعبه کوی رضا که تک دل باقی
حریم حرمتک قربنده قربان ایله ارضادر
مرادک خان مرادک همتندن قیل رجا ای دل
کیم اول سلطان سیرت پادشاه ملک معنادر

*
**

فرق فلکده ظاهر اولوب تاج زرنکار
اسکفلرین مناره لریک قاپدی روز کار
میدان عید کهده پری چهره لر کبی
فاخر لباسلریله خرام ایتدی نوبهار
جام شراب لعل ایله زندان میکده
اوز عالمنده هربری برشاه تاجدار
صون بزم عیشه دستکی کیم جام می کبی
کیرض الوکه برکل تربی جفای خار
کلکون اولوردی چهره باقی شفق کبی
دوران صونه یدی دستنه برجام زرنکار

بوایکی غزلده ده پک ماهرانه اختیار اولونمش اطنابلر واردرکه کوچوک بر تدقیق ایله
تظاهر ایدر ؛ بونک امثالی ایسه دیوان باقیده نادر دیکلدر . فقط اعتراف ایتلی یز، وزن
دورلدورمق ایچون قبول ایدلمش بارد و بی معنی اطنابلرده واردر :

كل ای ساقی بولونماز بویله عالی دلکشا مجلس
کتور جام مصفای کیم اولسون پرفضا مجلس
پیاله عکس مرآت فلکده آفتاب اولسون
فروغ ساغر صهبادن اولسون پرفضا مجلس
شراب آب حیات وجام زرین آفتاب اولسه
جنان ایچره گرکز با که جانا اولماسا مجلس
قدح قان اغلایوب دف سینه دوکر نی فغان ایلر
مکر درد غم وعشقه اولوبدر مبتلا مجلس
قدح فسقیه می صو حلقه زندان انک حوضی
سرای عیشه شادروان اولوبدر باقیا مجلس

شونظمی اوقور اوقوماز اکلارزکه مطعی شویله جه یازیلش، صو کرا اوندن برغزل
چیقارلمق ایچون مطلعک وزنیله مصراعلر دولدوره جق کله لر ترتیب وتنظم ایدیویر مش.
بونده بر صنعت اطناب بولمق نروده قالیر، مدید برژ اثرخایی کورمه مک قابل اوله ماز.
بویله فکر ومأل اعتباریله شهر گاه غرائب غزللره باقینک دیوانندن داها برخیلی نمونه لر
کوستریله بیلیر؛ مجرد وزن دولدرمق، مصراعلری، بیتلری تشکیل ایده بیلمک ایچون
قبول اولونمش تکرار لر، عطف تفسیریلر، حشولرده واردر:

قانی ایچمکه اول آفت جام اوزنه نور
میل ایدر اوله مه اول روح روانم اوزنه نور

*
**

عیش وصفاده حرم وخندان وشادمان

*
**

جشید عیش وخسرودارای داروگیر
کسرای عدل ورافت واسکندر زمان

*
**

منزل بار بلا کهنه سرادر دنیا
کنج راحت یوی ظن ایله بوویرانی

*
**

درد چشمک کوردو کجه دردناک ایلر بنی
کوزلرک دردی سنک آخر هلاک ایلر بنی

*
**

دیعه عاشق ا کا کیم اولیه عشقنده ثبات
عاشق اولدر کیم اوله انده محبت باقی

بومثاللك دهاخیلیجه تكثيری ده ممكندر. مع مافیه باقینك زواند وحشویاتی معاصری اولان فضولی یه نسبة آزالیر. چونکه فضولی صنعتکار اولمقدن زیاده بویوك شاعر، باقی شاعر اولدیغندن زیاده بویوك صنعتکاردر. باقی یالکیز زمانك شاعر لرندن دکل، کندندن عصر لرحه صوکر اکلن بر چوق شاعر لریمزدن دها بدیعه کار، دها زیاده روح صنعته واقفدر. لسان نظمزك بو کونکی مرتبه بلند موفقیتده قوجه باقینك روح ارشادی حس اولونور. افکار اعتباریه زمانك مدھش تأثیراته منقاد اولقله برابر - حتی بلکه ده بوبار التنده ازیلوب قالدیغی ایچون - اشکالی بو درجده تصفییه موفق اولان سیاله نظر بر بدیعه کار اعصار انسالک نه بویوك حرمتلرینه شایاندر!

باقی وزن اختیاندده لسانمزك طبیعتی نظر اعتباره آلمشدر. واقعا ایران تأثیراتندن قورتوله مایه رق اوده زمانك آفت آهنکی اولان بحررملی هر وزندن چوق قبول ایتمش؛ فقط اجزای عروضیه نك عیناً تکریرندن حصوله کلن یکنسقی آهنکدن تنفر، خصوصیه بویله وزنلرده تورکجه کله لرك طبیعت اصلیه لری پك کوچ محافظه اولونه بیلدیکنی حس و تقدیر ایتدیکی ایچون مثلاً «فاعلاتن» وزنیه ۱۲۶ شعر یازدیسه بحر مضارعدن «مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن» وزنیه ده ۱۱۵ شعر یازمش. رقمك شو طلاق بلیغہ سی صنعتکارك رقت و نزاھتنه برهان کافیدر. باقینك او وزن مرکبه کوسترمش اولدیغی رغبت سایه سنده درکه حامدك، فکر تك، جنابك بر چوق کوزهل شعر لری بو لسان آهنکدار ایله او قادار طبیعی اوله رق بازیه بیلمش.

*
* *

شیمدی قافیه لره نقل مقال ایده لم:

رخك عكسیله صحن دیده باغ کاستامدر
خیال سربلندك خیلیدن خاطر نشامدر
کوکل اغلار غمکدن دمبدم روح روان اغلار
بویاغك چشمه ساری هپ نم اشك روانمدر
تماشای کل وکلشنده آرام ایلمز جام
سرکوینده جانانك غرض آرام جامدر
شرار نار آهمله سپهرک طاس پولادی
دونر هر شب بلازمنده جام زرفشامدر
یاشم دریادر ای باقی ایچنده شاه سرجانی
خیال نخل بالای نهال ارغوانمدر

بوغزله قافيه نك اجباريله يازلمش بر مصراع كوسترييله مز ؛ ديمك اوليور كه سلطنت
فكريه تحكم اشكاله غلبه قطعيه احراز ايتشدرد . لکن بوراده غلبه نك پك آسان اولديغني
اونو تامملي يز : (ان) قافيه سي غايت واسع ؛ غزلده بش بيتدن عبارت .

صحن كلشن ملك بغداد اولدي آب جوي شط
ياسمنلر صو يوزنده سير ايدر مانند بط
صحن باغي طوتدي انجم كيبي نركس شويله كيم
مستلر فرق ايلز يردن كوكي ايلر غلط
بركلستان يازدي بر آي ايچره فصل نو بهار
لاله ير ير سرخ اولوبدر سبزه خط شبنم نقط
آلديلر اول شمع بزم آراي اغير اورته يه
ظاهر اولدي نكته لاخيرالافي الوسط
خط لعلن باقيا اول غنجه نورسته نك
سير ايدنلر ديديلر ياقوت اولقدر بوخط

ايشته بوراده شكلك فجييع بر تحكمي كورولويور: شاعر ديوان مرتبني دولدوره جق،
« حرف الضاد » صحيفه سي اتمام ايديلمش ، دفتر صنعتك سر صفحه ابكमितته « حرف الطاء »
يازلمش ؛ شيمدي ابراز هنر زمانيدر ! صنعتكار بوتون مهارت نظميه سني كوسترمك
املنده دوشيور ، رديفلي اولماق شرطيله حرف الطاء قافيه سني آرايور ، آرتيق شطر ،
بطلر ، غلطلر غزله هجوم ايديور . غزلك قيمت بديعيه سي هيچ ، حتي هيچدن ده فنا
براويونجاق . نه ياپيلير كه زمانك تلقيسنه كوره صنعت ايشته بويله غريب وعجيب تصنعلرده
تجلى ايديور !

مژه خيلن ويرر اول غمزة فتان صف صف
كوييا جنكه طورور نيزه گذاران صف صف
جامع ايچره كوره تا كيملر هم زانوسك
شكل سقاده كزر ديدة كريان صف صف
كوكده افغان ايدرك صاعه كچر خيل كلنك
چكياور كوينه مرغان دل وجان صف صف
وصف قدكله خرام ايتسه علم كيبي قلم
لشكر صدرى چكر دفتر ايوان صف صف
كويك اطرافنه عشاق ديزلمش كويا

حرم کعبه ده هر جانبه ارکان صف صف
 اهل دل درد غمک نعمته مستغرق
 دیزیلور لر گرمک خواننه مهمان صف صف
 لشکر اشک فراوان ایله جنک ایتمک ایچون
 کوندیر موجه لرین لجه عمان صف
 قدرکی سنک مصلا ده بیلوب ای باقی
 طوروب ایل باغلا یه لر قارشوکه یاران صف صف

شو غزلی او قویوب ده بو کون حیرتله دوچار اولماق قابل دیکدر : صوک بیت یازان
 برشاعر بویه سلسله اعصارا وزرندن حافظه انامه انتقال ایده جنک بر بدیعه فکریه یه بر شاه
 بینه ناصل قیامادن بوتون او مرده مال ایاتی علاوه ایده بیلیور ؟ لکن باقی مجبا بوسوک
 بیتیمی اولا یازمش ده غزلی اوندن چیقارمش ، یوقسه دیواننک « حرف الفاء » صحیفه سنی
 دولدورمغه باشلا نیجه « صف صف » ردیغنی یا باشقه بر غزله کوره رک یا خود کندیسی
 اختیار ایده رک غزلی یازمغه باشلامش ده صوک بیت تصادف قیلندن اوله رقی سویلیو یرمش ؟
 ایکنجی شقه عقل سلیم پک ده احتمال ویرمک ایسته میور ، بویه ده اولسه او بیت انفسی
 بر در شاهوار کیب تک بر اقایوب ده یاغلی بر پاچاورانک او جه آصمق نه قادر کناه ! باقی
 یازدیغنی غزله صوک بیت ایله متناسب بر باشقه بیت بولونمادیغنی تقدیر ایده مزمدی ؟
 طورنه لری اوچورمقله ، سرویلری دیزمکله ، موجه لری یو وارلامقله صفر تخیل ایده رک
 سوزه بکزه بر شعر یازیله مایه جغنی بیلزمیدی ؟ البته بیلیدی . حتی قدمای شعرا مزک
 عادتا اجبار نفس ایله طبیعت و صمیمیتدن ناصل انحراف ایتدکلرینی اثرلرینک تدقیقله
 کلامق ممکندر . او یچاره لر باشقه درلوشعر یازارلرسه هیچ برهنر هیچ بر معرفت ابراز
 ایتمش اولمازلردی : ایشته مشکل بر ردیف بولونمش ، بونی همان بر نعمت غیر مترقبه عد
 ایتلی ، چقیله ماز ظن اولونان وادیلره صاپمالی ، هر مفکره نک بوله مایه جغنی مناسبتر ،
 ملایملر ایله تفوق نمای غرابت بر غزل معظم یازمالی ! باقی مرثیه سنده برنجی بندی ناصل
 بر بیتک اوزرینی اکیه رک یازمشسه بو غزلی ده صوک بیت علاوه لر یا پهرق او یله ترتیب
 ایتمش ؛ او بند انفس بر شعر اولمش ، بو غزل عادی دوشمش . چونکه غزلک شور دینی
 بندک اودار قافیه سندن بیک کیره داها مبرمدر : بور دینف شکلی دکیل ، مالی بر مضیق
 اسارته آلیور . ایشته سلطنت شکلیه نک اک قاهر استبدادی بویولده تجلی ایده ر .

فریاده کلدی بلبیل دستان سرای باغ
 یعنی زمان عیشدر ایله صلائی باغ
 عیش صفایه خاطریمز طورمیوب چگر
 سنبلر اولدی سلسله مشکسای باغ
 کرد کدردن آینه قلبی صاف و پاک
 گویا درون اهل صفادر فضای باغ
 صاچلدی صحن سبزه تهرین ورقلری
 سقف سپهره بکزه دی فرش سرای باغ
 باقی زمان عشرت و هنتکام عیشدر
 ویرمک کرک نه حالت ایسه مقتضای باغ

بو غزلده وحدت موضوع حکمراندر؛ غزلرده بویله سنه نادر تصادف اولونور،
 نامق کمالک پارچه بوغچه سی دیدیکی غزل ایله وحدت موضوع اراسنده عادتاً برخصومت
 جاری ایدی، قافیه لری وحدتی کافی عد ایدیلیدی؛ باقی ده بالطبع بوتون ایران شعراسی
 کیی بونظریه یی قبول ایتشدی؛ او حالده کاه و بیگاه بویله فکرأ مربوط و مسلسل غزللری
 ناصل یازه بیلور؛ بوسؤاله شو یولده جواب ویریه بیلیر: «باغ» ردیفی شاعری باغدن
 خارجه چیقارمایور، برکت ویرسین حرف روی ده پک قولای اوله رق انتخاب ایدیلش،
 ایشته بویله مربوط برغزلجک و جزده کلش. ردیف، صف صف ردیفی کیی ابراز هنره
 مساعد برعقدۀ فکریه اولمادیغی ایچون شاعر باغ ردیفنه اهمیت بیله ویرمیور: اونی مجرد
 دیوان مرتبده «حرف الغین» قسمنی دولدورمق ایچون قبول ایتمش. دیمک که غزلده
 وحدت موضوعی تأمین ایدن شاعرک اندیشه ابداعی دکیل، شکلک تحکیمدر. نه غریب حال!
 اشعار باقی حاده تدقیقندن کچیریلیرسه بونک ده عکسنکده امثال عدیده سی کورولور
 و فکر و شکلک بربرینه تحکیماتی عیان اولور.

باقی کندی مخلصنی توریه یه مساعد بولدیغی ایچون غزللرینک برقاچنی اسمیله جناسلی
 برمصراعده اتمام ایتشدر. پک مشهور اولان «باقی قالان بوقبه ده برخوش صدا ایتش»
 مصراعندن باشقه زمانه کوره کوزهل، جناسلی سوزلر واردر:

ساقی می باقی یی کتور طبعه صفا ویر
 چون کار جهان عاقبت الامر فنادر

منت خدایه دولت دنیا فنا بولور
باقی قالور صحیفه عالمده ناممز

* *

باقی دیله منز دهر دنی سلطنتن دل
یار ایشیکینک خدمتیدر دولت وجاهم

* *

قیلمدک باقی یه همت دیدم ای شاه جهان
دیدم قول اوله بیلیرسهک ینه همت باقی

* *

شعرا خیلنی دفتر ایدیجک کلک قضا
محو واثبات ایله پر قیلدی نیجه اوراق
قازیدی نیجه یی یا کلش دیو بو دفتردن
باقی یی ایدوب اشارت دیدی صح الباقی

دیوان باقیدن بو صنعته داها بر قاق مثال بولونه بیلیر، فقط استکشار ایدیله جک درجه ده
دیکلدر. اوزمان، باشقه بر شاعرک مخلصی باقی اولسه یدی بلکه هر غزلنک مقطعه جناس
صنعتی اختیار ایدهردی؛ باقی ایسه بالنسبه امساک ایتشدر. صوک غزلنده بو صنعته قاپیلهرق
اسمنک قافیه یه تحمیل ایتدیکی تحکم شکلی یه منقاد اولیور ریور؛ مع مافیه حزین بر غزل
یازمغه موفق اولمشدر. عثمانلی یاران شعرینک حضور روحانیتنده صف صف ال باغلا یهرق
یاد ابدیتپناهنه وجدان احترامکارندن تکیرات تجیل عرض ایتدیکی بو استاد فاضله بزده
لسان نظمینی مجملاً موضوع بحث ایتدیگمز شو مقاله ده او غزل حزینی او قومقله اشتراک
ایدهرک شاننه لایق صوک سوزی کندیسنه سویلته جکز:

کیتدی قصر قیصرک طاق ورواقی قالمدی
نیجه کسری کچدی طاق وطمطراقی قالمدی
بزم کثرتدن بر آل اول کتوردک ایاغی
مجلس آخر اولدی کیتدی باده ساقی قالمدی
شوق و ذوق اهلی چکلدی بزده خنی یا هو دیدک
ذوقی کیتدی عالمک اهل مذاقی قالمدی
متفق یوق بر یره عالمده چوق اهل نفاق

وه که دانا اهلی یوق اهل اتفای قالمدی
غم دکل باقی بقا سمتینه قیلسه ارتحال
نیجه شهر بو فنا ملکنده باقی قالمدی

۲۷ سباط نه ۳۳۱

دارالفنون ادبیات شعبه سی

نظریات ادبیه مدرسی

علی اکرم